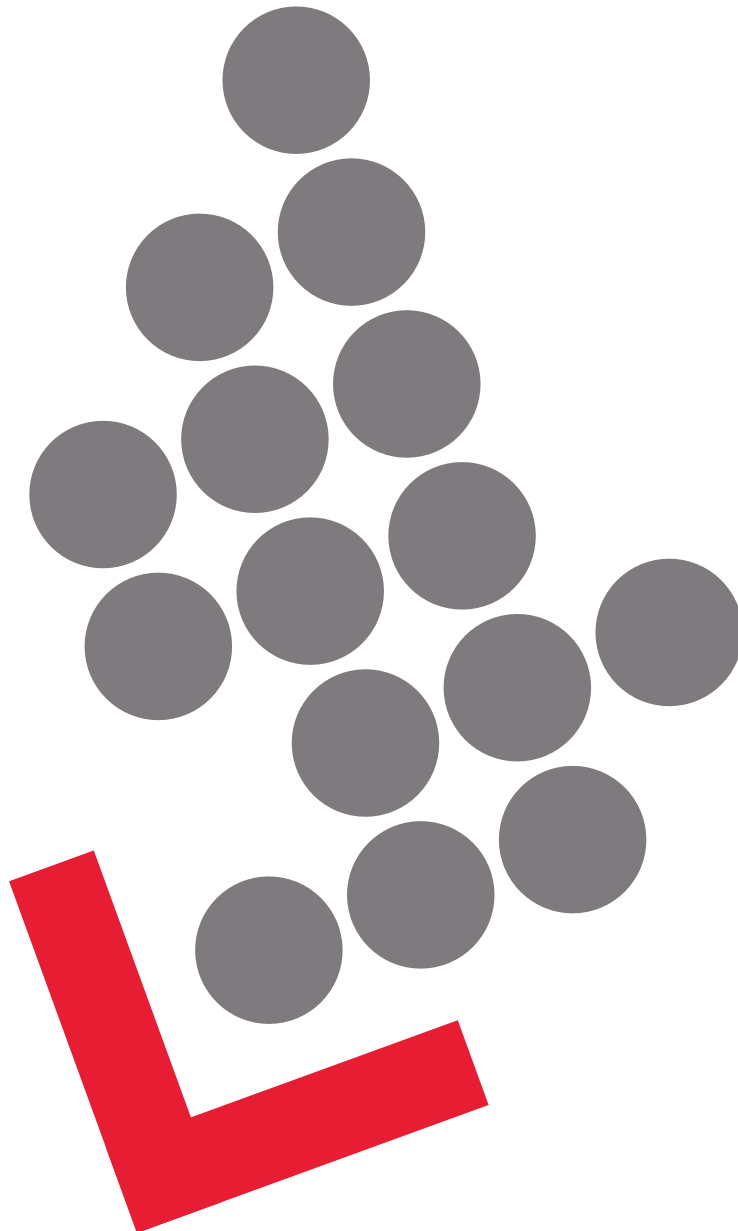




## Vad innebär internationaliseringen?

Författare: DAN ANDERSSON, LOs chefsekonom  
och ALBIN KAINELAINEN, LO-ekonom.

Enheten för ekonomisk politik och arbetstagares rättigheter.



1	Inledning .....	3
2	Påstående 1: Ökad handel skapar arbetslöshet.....	3
3	Påstående 2: Internationaliseringen gör att strukturomvandlingen går allt snabbare .	7
4	Påstående 3: Jobben flyttas utomlands .....	10
5	Påstående 4: Internationaliseringen pressar lönerna nedåt .....	12
5.1	Löneandelen.....	13
5.2	Utjämnning av löner mellan länder.....	14
6	Påstående 5: Kina kommer att över våra produktion av avancerade varor .....	16
7	Påstående 6: Effekterna av internationaliseringen är determinerade.....	20
8	Avslutning.....	22
	Källförteckning .....	25



# 1 Inledning

I den svenska ekonomiska debatten har det senaste året få ämnen diskuterats lika hett som internationaliseringen. Det har publicerats mängder av böcker och rapporter av myndigheter, intresseorganisationer, partier och debattörer. Årets Almedalsvecka är fylld av seminarier om internationaliseringens påverkan på Sverige. Varför en rapport till om detta ämne?

De flesta skrifterna om internationaliseringen följer ett gemensamt mönster. De tar avstamp i ett besök som författarna gjort i Kina men oftast också Indien. Författarna beskriver den fantastiska utvecklingen i dessa länder och de problem som Sverige därigenom står inför. Få av dessa moderna ”upptäcksresanden” ägnar dock särskilt mycket möda åt att studera den påverkan internationaliseringen faktiskt haft på Sverige.

När vi skulle skriva denna rapport åkte vi inte till Kina eller Indien. Däremot grävde vi i statistiken och läste vetenskapliga rapporter.<sup>1</sup> Vi studerade Sverige och inte Kina. Vad vi fann står i många fall emot de beskrivningar som givits i den senaste tidens skrifter. Denna rapport syftar till att ge en mer nyanserad bild kring några av de påståenden angående internationaliseringen som oftast förekommer i debatten. De sex påståenden som undersöks är:

1. Ökad handel skapar arbetslöshet.
2. Internationaliseringen gör att strukturomvandlingen går allt snabbare.
3. Jobben flyttar utomlands.
4. Internationaliseringen pressar lönerna nedåt.
5. Kina kommer ta över vår produktion av avancerade varor.
6. Effekterna av internationaliseringen är determinerade.

## 2 Påstående 1: Ökad handel skapar arbetslöshet

Sverige hade under en lång period efter andra världskriget vad som kan karaktäriseras som full sysselsättning. 1990-talets lågkonjunktur förändrade detta. Efter den stora krisen i Sverige under början av 1990-talet sjönk arbetslösheten relativt snabbt från 1997 till 2001. Nivån arbetslösheten nådde som lägst var dock betydligt högre än nivåerna som rådde innan krisen. Efter 2001 har arbetslösheten inte minskat trots de senaste årens höga tillväxt. En del frågar sig därmed om det är den ökade internationaliseringen som skapat arbetslösheten.

Internationaliseringen påverkar Sverige framförallt genom handeln med varor. Handeln, framför allt den intraindustriella, mellan länder har ökat kraftigt sedan 1990. Mellan 1990 och 2002 ökade den globala handelsvolymen med 90 procent medan globala BNP ökade med 50 procent. Figur 1 visar utvecklingen av handeln i relation till BNP för Sverige från år 1800. Det visar på tre perioder med kraftigt ökande handel; mitten av 1800-talet, 1970-

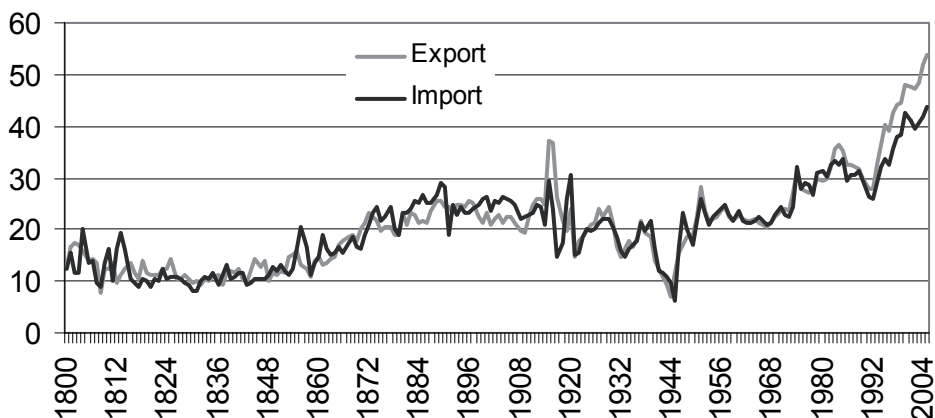
---

<sup>1</sup> För en mer utförlig analys se den nyligen publicerade LO-rapporten ”Internationalisering och teknik – effekter för arbete och löner”.

talet och perioden sedan 1990. Ökningen under 1990- och 2000-talet är unik, undantaget de tillfälliga effekterna av världskrigen.

Sverige har idag stora överskott i sin handel med omvärlden, år 2005 motsvarade de 7 procent av BNP. Detta är historiskt sett unikt för Sverige. År 2005 var det bara Norge och Schweiz av OECD-länderna som hade större överskott i sin handel mot omvärlden.

**Figur 1 – Import och export som andel av BNP, 1800-2005.**

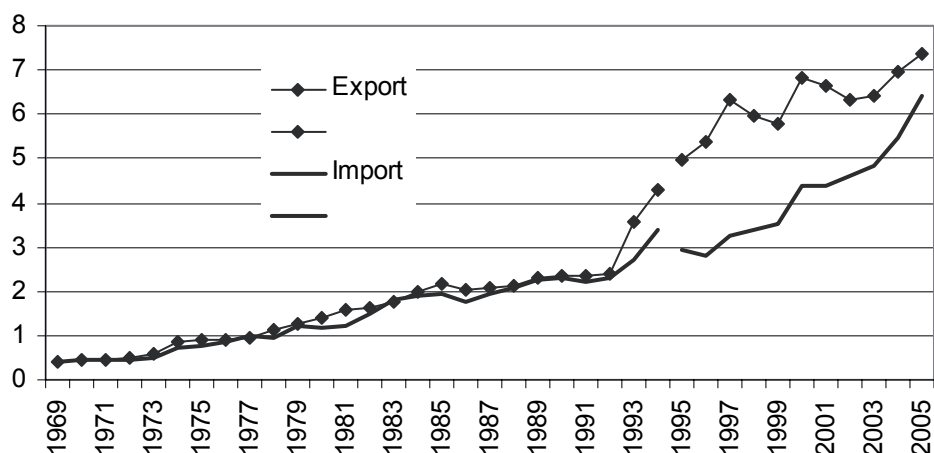


Källa: Edvinsson (2005), SCB samt egna beräkningar.

Sverige handlar framförallt med andra OECD-länder. Av Sveriges 15 främsta export- respektive importpartners är 12 högkostnadsländer. Om man undantar OPEC-länderna så går dock omkring 80 procent av Sveriges export och import till respektive från andra högkostnadsländer. Figur 2 visar att andelen av den svenska importen som kommer från lågkostnadsländer ökat mer än exporten dessa länder från 1995 och framåt. På grund av en omläggning i statistiken mellan 1994 och 1995 är det troligt att importen från länder utanför EU underskattas.<sup>2</sup> Sveriges import från lågkostnadsländer är därmed troligtvis nu något större eller lika stor som exporten till dessa. Historiskt sett har Sverige haft ungefär balans i handeln med lågkostnadsländer.

<sup>2</sup> Import från tredje land som går via ett EU-land räknas från och med 1995 i statistiken som import från EU-landet och inte från ursprungslandet.

**Figur 2 –Sveriges import och export som kommer från respektive går till lågkostnadsländer (ej OPEC), procent av BNP, 1969-2005.<sup>3</sup>**



Källa: SCB samt egna beräkningar.

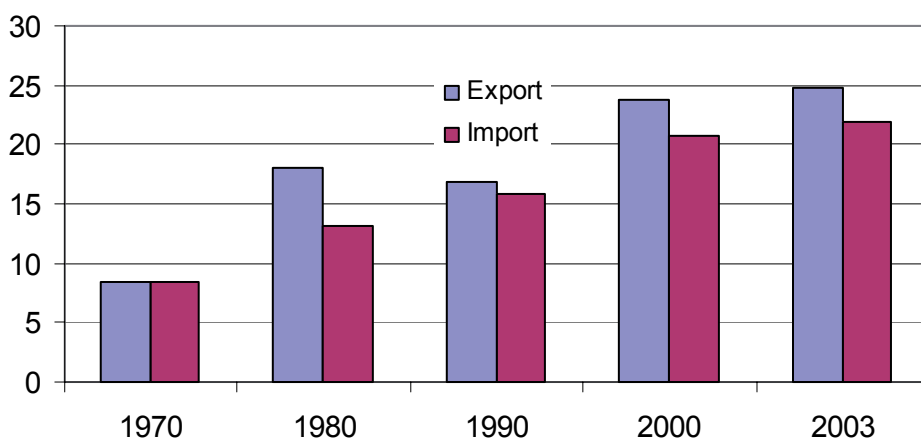
I en analys av Sveriges varuimport i Andersson och Kainelainen (2006) visas att 77,8 procent av högkostnadsländernas export till Sverige sker för produkter där gruppens marknadsandel är över 90 procent.<sup>4</sup> Huvuddelen av importen från låglöneländerna sker i de varugrupper där högkostnadsländernas marknadsandel är lägre än 90 procent. Det innebär att det fortfarande är stor skillnad i vilka produktgrupper som högkostnads- respektive lågkostnadsländer exporterar till Sverige.

En stor del av handeln idag är intra-industriell, dvs. samma varugrupp både importeras och exporteras av ett land. Exempelvis importerar såväl som exporterar Sverige bilar. Denna handel återspeglar konsumenternas olika preferenser och har ökat kraftigt över tiden. Att länder utvecklas snabbt kommer troligtvis på sikt innebära att de blir en del av den intra-industriella handeln. Att länder som integreras i världsekonomin både importerar och exporterar varor visas av figur 3. Där visas att i Asien förutom Israel och Japan så har såväl importen som exporten av tillverkade varor vuxit kraftigt. Exporten var 2003 större än importen men har varit så sedan 1980.

<sup>3</sup> Som icke lågkostnadsländer har vi definierat EU-15, Island, Norge, Schweiz, USA, Kanada, Japan, Australien och Nya Zeeland.

<sup>4</sup> SITC-kategori 5-9, dvs. ej jordbruksvaror och råvaror.

**Figur 3 – Asiens (förutom Israel och Japan) andel av världens import respektive export av tillverkade varor.**



Källa: UNCTAD.

Det mesta tyder på att den tekniska utvecklingen är en viktigare faktor än handeln när det gäller att avgöra takten i strukturuomvandlingen och inkomstfördelningen. Detta innebär inte att handel inte på sikt kan få en stor effekt på Sverige. Å andra sidan kan det vara så att den stora påverkan på Sverige kom när våra grannländer Polen, Ryssland och Baltikum trädde in på den internationella marknaden. Effekten av internationaliseringen behöver därmed inte nödvändigtvis öka över tiden.

Vår iakttagelse är att utvecklingen i Sveriges nära omvärld under lång tid framöver kommer att var mycket viktigare än utvecklingen i Kina och Indien. 80 procent av Sveriges import och export gick 2005 till/från i-länder. Det innebär att en förändrad import från låglöneländer måste vara mycket stor jämfört med en förändrad export till i-länderna för att få effekt på svensk ekonomi. Om Sveriges export till i-länderna växer med 1 procent är detta mer i kronor än om Sveriges import från låglöneländerna ökar med 4 procent. Om Sveriges export till Tyskland, Norge, Finland och Danmark växer med 1 procent har detta en större effekt än om importen från Kina och Hongkong växer med 10 procent. Sverige skall alltså oroa sig mer för EMU-ländernas svaga ekonomiska utveckling än Kinas expansion.

För handeln med tjänster finns inte lika omfattande statistik som för handeln med varor. Enligt Nationalräkenskaperna ökade såväl importen som exporten av tjänster från mitten av 1990-talet fram till början av 2000-talet. Sverige har för tjänster under perioden 1980 till 2004 haft ungefär balans i handeln, de senaste åren har det emellertid varit ett visst överskott i handeln. Även om länder med relativt låga löner ökat sin andel av den svenska tjänsteimporten handlar det om små tal. Det finns därmed få tecken på att låglöneländer blir allt viktigare exportörer av tjänster till Sverige (Ekholm 2006).

Det är viktigt att komma ihåg att handel innebär att Sverige både köper från utlandet och säljer till utlandet. Om import ses som ett substitut till inhemsk produktion så är Sveriges export ett substitut till någon annans inhemska produktion. Eftersom Sverige har ett stort

överskott i sin handel med omvärlden innebär detta att vi har ett positivt jobbnetto av handel.

**Slutsats:** Vi menar att det finns få belegg för att handel skulle skapat Sveriges allt för höga arbetslöshet. Sverige har stora överskott i sin handel mot omvärlden, vilket snarare innebär att vi har ett jobböverskott till följd av handel.

### **3 Påstående 2: Internationaliseringen gör att strukturomvandlingen går allt snabbare**

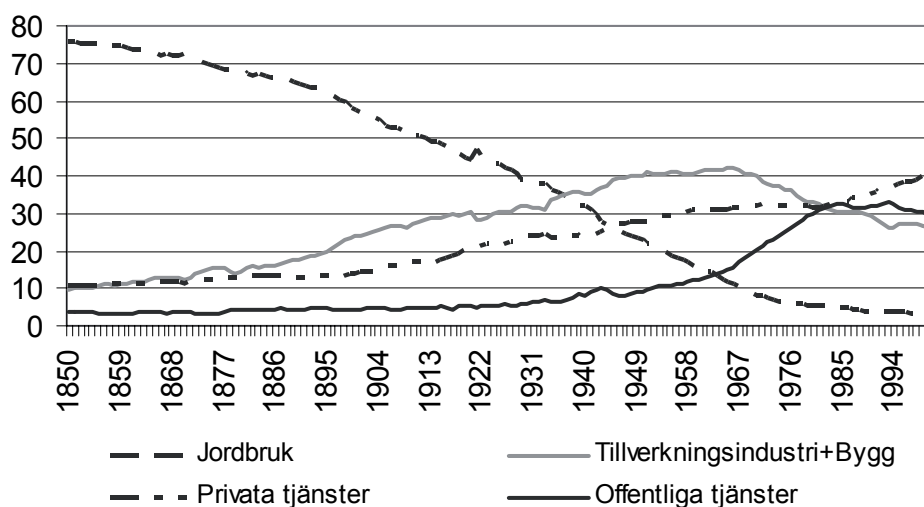
De senaste åren har debatten om den eventuella förekomsten av sk. jobless-growth varit intensiv. Många har menat att strukturomvandlingstakten ökat eller att det är en ny form av strukturomvandling, där det försvinner men inte skapas några nya jobb. Historiskt sett har strukturomvandling inte inneburit någon permanent nedgång av sysselsättningen. Den stora frågan är därmed om dagens strukturomvandling får ett annorlunda resultat.

Ökad konkurrens till följd av handel är en orsak till strukturomvandling av arbetsmarknaden, dvs. att det försvinner och skapas jobb. Arbetsmarknadens struktur förändras ständigt. Figur 4 beskriver hur andelen sysselsatta de senaste 150 åren har skiftat mellan olika sektorer. Andelen sysselsatta i jordbruket har under hela perioden minskat medan andelen sysselsatta i industrin steg fram till 1960 för att från slutet av 1960-talet minska. Den offentliga sektorn expanderade kraftigt från slutet av 1960-talet till slutet av 1970-talet.

När man studerar industrissysselsättningen de senaste 25 åren är det viktigt att beakta att arbetskraft omklassificerats från att vara anställda inom industrin till att jobba med företagstjänster. Dessa företagstjänster producerades tidigare inom industriföretagen. Om man summerar antalet anställda i industrin med antalet anställda inom företagstjänster så försvinner en stor del av nedgången i antalet anställda inom industrin de senaste 25 åren.



**Figur 4 - Andel av de sysselsatta som finns inom jordbruk, industri respektive privata och offentliga tjänster, 1850-2000.**

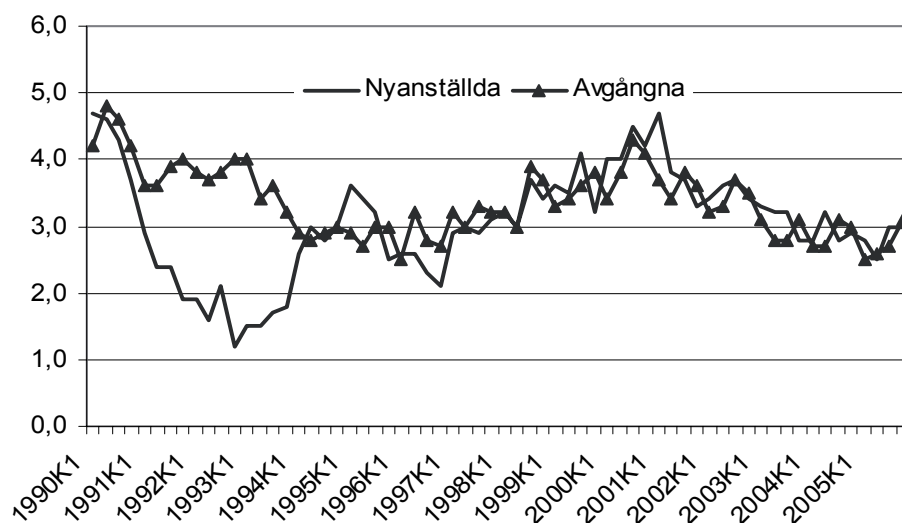


Källa: Edvinsson (2005) samt egna beräkningar.

Det mått på strukturomvandling som oftast används är antalet påbörjade och avslutade anställningar i relation till det totala antalet anställda. SCB har en serie beskrivande detta för näringslivet som sträcker sig tillbaka till 1990. Som visas i figur 5 har antalet nyanställda och avgångna varierat över tiden. De år under början av 1990-talet då arbetslösheten ökade kraftigt var antalet nyanställda mycket lägre än antalet avgångna. Från 2000 till 2004 har såväl antalet nyanställda som avgångna minskat. Under 2005 låg personalomsättning kring 3 procent per kvartal, vilket innebär cirka 67 000 personer per kvartal eller cirka 270 000 per år.

Eftersom perioden efter 1990 är avvikande när det gäller arbetslöshet och sysselsättning är det intressant att jämföra med jobbflödena för tidigare perioder. Gartell m.fl. (2006) har undersökt jobbflödena i Sverige 1986 till 2002 via en databas som omfattar alla anställda. De finner att förutom under en topp i början av 1990-talet så har andelen jobb som försvunnit och skapats legat på ungefär samma nivå. Deras undersökning visar därmed inte på någon ökad takt i strukturomvandlingen.

**Figur 5 - Andel nyanställda och avgångna som procent av tillsvidareanställda, näringslivet, 1990K1-2005K4.**



Källa: SCB.

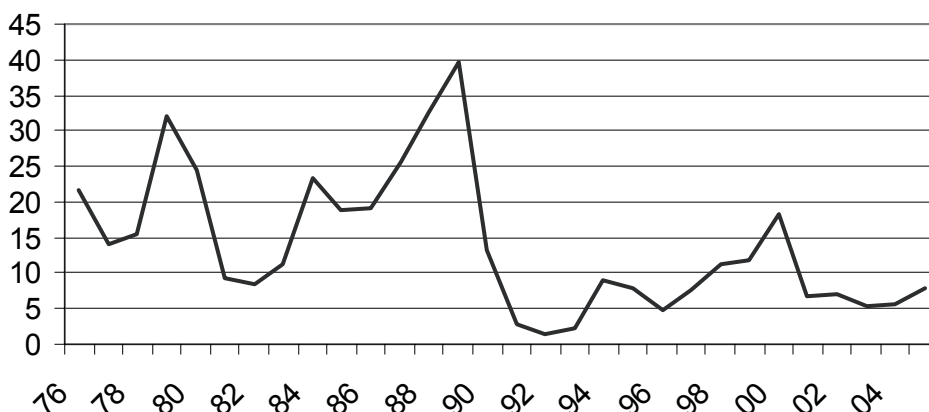
Antalet varsel per sysselsatta kan användas som ett mått på hur många jobb som i olika perioder försvinner i ekonomin. Arbetsgivare som planerar att säga upp anställda är skyldiga att informera AMS om antalet varslade uppgår till fem eller fler.<sup>5</sup> Vanligtvis blir färre uppsagda än vad som varslas, enligt AMS har historiskt sett 70-80 procent av de varslade blivit uppsagda.

Antalet varsel per sysselsatt är högre än tidigare. Under perioden 1976 till 1990 låg antalet varsel per sysselsatt på i genomsnitt 0,009. 1990-tals krisen innebar en mycket kraftig ökning av varslen. Efter krisen minskade varslen kraftigt men inte till samma nivå som tidigare, genomsnittet för åren 1994 till 2005 var 0,012. Det är en ökning med 40 procent jämfört med perioden 1976 till 1990.

Ett sätt att mäta om strukturomvandlingen går snabbare är antalet nyanmälda lediga platser i förhållande till antalet varslade. Detta är ett grovt mått på hur många jobb det skapas i förhållande till hur många det försvinner. En sådan kvot visar att det efter 1990 funnits betydligt färre nyanmälda lediga platser per varslad (Figur 6). Genomsnittet för perioden 1976 till 1989 var cirka 18 nyanmälda lediga platser per varslad och från 1994 cirka 8. Färre lediga platser per varslad innebär att det är svårare för dem som förlorar sina arbeten att hitta nya. Det var under det tidiga 1990-talet framförallt fler varsel som sänkte kvoten medan det därefter varit framförallt färre nyanmälda lediga platser som sänkt kvoten.

<sup>5</sup> Fler än 20 om det är ett företag i byggsektorn.

Figur 6 – Antal nyanmälda lediga platser per varslad, årsgenomsnitt, 1976-2005.



Källa: AMS samt egna beräkningar.

**Slutsats:** Det är inte givet vilka mått som ska ges den största tyngden men vi menar att den tillgängliga informationen inte visar på en ökad takt i strukturomvandlingen jämfört med tidigare. Vår syn på takten i strukturomvandlingen i Sverige stöds av undersökningar av andra industrialiserade länder. OECD (2005) menar att tillgängliga indikatorer inte visar på en ökad takt i strukturomvandlingen för OECD-länderna. Den ökade internationella konkurrensen har därmed inte givit några tydliga avtryck i siffrorna som beskriver takten i strukturomvandlingen.

#### 4 Påstående 3: Jobben flyttas utomlands

De senaste åren har det förts en intensiv debatt om storleken på utflyttningen av produktion (offshoring och outsourcing) från Sverige och andra högkostnadsländer till lågkostnadsländer. Huvudfrågan är huruvida detta är ett fenomen som kraftigt har påverkat Sveriges arbetsmarknad?

Det finns en betydande avsaknad av information kring hur många jobb som flyttats ut från hög- till lågkostnadsländer. Varken EU eller USA har en tillfredsställande statistik när det gäller detta. Det finns därför ett betydande utrymme för myter och inte särskilt välgrundade uppskattningar. Det är dock viktigt att notera att även de uppskattningar som visar på störst utflyttning av jobb inte ger ett speciellt stort utslag när antalet relateras till stocken av jobb. För servicesektorn har konsultföretaget Forrester angett att 1,16 miljoner servicejobb kommer att flyttas ut från EU fram till 2015, med en nolltillväxt i sysselsättningen skulle detta innebära ungefär 2 procent av de sysselsatta i servicesektorn.

Från och med 2005 så registrerar AMS om varsel beror på utflyttning av produktion. Under 2005 utgjorde varsel i näringslivet till följd av utflyttning till utlandet fem procent av antalet varslade personer (Mattila och Strandell 2006). Merparten av dessa uppgavs vara planerade att flyttas till ett annat EU-land.

En annan metod är att mäta de personalförändringar som rapporteras i media. EU finansierar ”The European Restructuring Monitor” (ERM) som använder denna metod för

att mäta omstruktureringen i EU-länderna. Det finns statistik från och med 1 januari 2002 och för Sverige redovisas de omstruktureringar som rapporteras i Svenska dagbladet, Dagens nyheter och Dagens industri. Endast de omstruktureringar som berör fler än 100 jobb eller påverkar minst 10 procent av arbetsstyrkan i enheter som har minst 250 anställda rapporteras. Eftersom enbart större förändringar rapporteras finns således problem med underrapportering.

I tabell 1 redovisas den tillgängliga statistiken från ERM för Sverige från januari 2002 till mars 2006. Den klart vanligaste orsaken till större personalneddragningar är vad som kallas intern omstrukturering, denna är enligt definitionen inte förknippad med utflyttning av jobb från Sverige. Om man summerar offshoring och outsourcing så summerar dessa till 5,6 procent av de större sysselsättningsneddragningarna. Detta är på ungefär samma nivå som EU-länderna som helhet.

**Tabell 1 – Antal förväntat minskade antal sysselsatta efter orsak i Sverige, annonserade januari 2002 till mars 2006.**

	Antal sysselsatta	Andel
Intern omstrukturering <sup>6</sup>	54 413	83,2
Stängning/Konkurs <sup>7</sup>	4 763	7,3
Omlokalisering <sup>8</sup>	1 337	2,0
Fusioner/uppköp <sup>9</sup>	1 200	1,8
Offshoring <sup>10</sup>	2 969	4,5
Outsourcing <sup>11</sup>	745	1,1
<b>Totalt</b>	<b>65 427</b>	<b>100</b>

Källa: ERM databas 060328.

Wallen och Fölster (2005) har baserat en uppskattning av antalet utflyttade jobb på en enkätundersökning från Svenskt näringsliv av 5000 företag. Baserat på denna enkät skulle 117 000 jobb ha flyttats ut under de fem föregående åren och under de nästkommande fem åren skulle 346 000 jobb flyttas från Sverige. Indirekta effekter skulle ha inneburit ytterligare 180 000 jobb till följd av utflyttning de föregående fem åren och 177 000 de kommande fem åren.

Om ett svenskt företag ska flytta produktion från Sverige till ett annat land och fortfarande utföra den i egen regi, dvs. offshoring, så måste det investera i det andra landet. En

<sup>6</sup> Företaget ska genomföra en neddragning av antalet anställda för att minska kostnaderna. Är inte relaterad till övriga skäl till neddragningar.

<sup>7</sup> Företaget stängs eller går i konkurs och det är inte relaterat till utflyttning eller outsourcing.

<sup>8</sup> En aktivitet läggs ut på ett annat företag som är lokaliserat i samma land.

<sup>9</sup> En sammanslagning eller ett uppköp leder till intern omstrukturering för att minska kostnaderna.

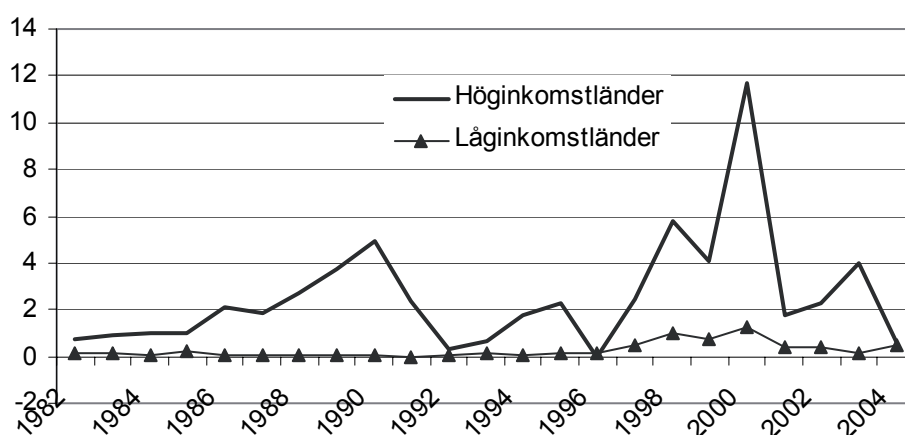
<sup>10</sup> En aktivitet flyttas till ett annat land inom samma företag.

<sup>11</sup> En aktivitet läggs ut på ett annat företag som kan vara lokaliserat i samma land eller ett annat land.

viktig indikator på om det pågår en omfattande jobbflytt från Sverige till andra länder är därför de svenska direktinvesteringarna i andra länder.

Figur 7 visar att det under perioden 1996 till 2000 skedde en ökning av de svenska direktinvesteringarna i lågkostnadsländer men att investeringarna i dessa länder därefter har återgått till mycket låga nivåer. Under åren kring sekelskiftet var dock ökningen av investeringarna i högkostnadsländer betydligt större. Denna ökning berodde främst på ökade investeringar i de nya EU-medlemsländerna samt Sydamerika. Investeringarna i Asien är ökande men varierar kraftigt från år till år. Det finns således ingen tydlig trend i ökade svenska direktinvesteringar i lågkostnadsländer.

Figur 7 – Svenska direktinvesteringar utomlands, 1982-2004, andel av BNP.



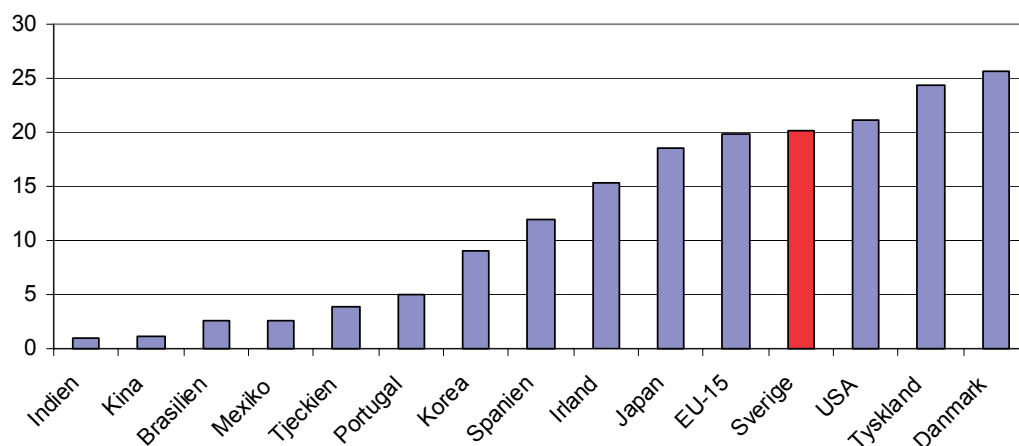
Källa: Konjunkturinstitutet (2005a).

**Slutsats:** Detta avsnitt har försökt ringa in storleken på flytt av produktion från Sverige. Utifrån den tillgängliga information menar vi att det inte finns fog för att vara allt för alarmistisk angående hur många jobb som flyttas från Sverige. Det mesta tyder på att utflyttning är orsaken till relativt få av de jobb som försvinner årligen på arbetsmarknaden. Det saknas dessutom information om hur många jobb som flyttas från andra länder till Sverige.

## 5 Påstående 4: Internationaliseringen pressar lönerna nedåt

Det har under en lång tid förts en livlig debatt bland ekonomer internationellt om internationaliseringens effekter på lönerna för högkostnadsländernas löntagare. I Sverige ledde en artikel av Persson och Radetzki (2006) till en intensiv debatt under våren om huruvida lönerna måste sänkas i Sverige för att möta internationaliseringen. Lönerna är betydligt lägre i Indien och Kina än i Sverige (Figur 8). Det är därför många som oroar sig för om det är möjligt att bibehålla de svenska lönenivåerna.

**Figur 8 – Lönekostnad per timma i tillverkningsindustrin, 2004, dollar.**



Källa: OECD (2005).

I detta avsnitt kommer ett antal lönebegrepp att användas. Det som produceras i ekonomin fördelas mellan arbete och kapital. Kapitalets andel av förädlingsvärdet används till att ersätta det kapital som förslits samt ge avkastning till dem som investerat i produktionen. Lönernas andel av förädlingsvärdet kallas för löneandelen och är i Sverige ungefär 70 procent. Eftersom alla inte har samma lön så fördelas löneandelen olika till olika individer. Skillnaderna i löner mellan olika grupper kallas för relativlöner. Hur mycket levnadsstandarden ökar beror på utvecklingen av reallönerna, dvs. den nominella löneökningen med hänsyn tagen till prisökningstakten.

## 5.1 Löneandelen

Indien och Kina är världens två befolkningsrikaste länder. Det innebär att inträdet av dessa i den internationella ekonomin innebar att det potentiellt tillgängliga arbetsutbudet i världen ökat kraftigt. Enligt Freeman (2004) förde Indien och Kina inte med sig särskilt mycket kapital när de trädde in på världsmarknaden. Det tillgängliga kapitalet per sysselsatt i världen skulle därmed ha sjunkit och detta innebär ett ökat pris på kapital och ett minskat pris på arbete. Freeman menar att kvoten kapital per arbetare sjunkit till 55-60 procent av den tidigare nivån.

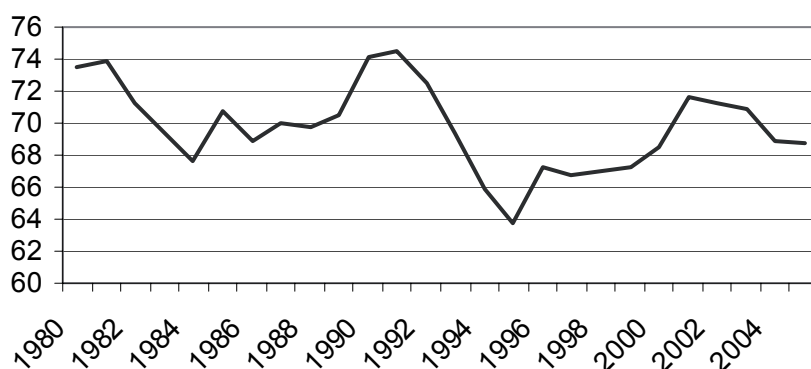
Om en ekonomi i detta fall världsekonomin startar med för lite kapital i förhållande till en långsiktig jämviktsbana så måste kapitalstocken öka så att relationen mellan arbete och kapital anpassas. Det innebär att investeringarna måste öka. Det kräver ökade drivkrafter till investeringar i form av högre vinstandel. Sett i fråga om fördelningen av ekonomins resurser så måste konsumtionen hållas tillbaka för att investeringarna skall kunna öka, vilket också innebär att löneandelen måste falla.

Om kapitalet har blivit en relativt knapp resurs arbete så stiger kapitalets marginalproduktivitet medan arbetets marginalproduktivitet minskar. Till följd av detta sker en ökning av kapitalersättningen relativt ersättningen till arbetet.

Men hur ser då utvecklingen av löneandelen ut? Under det senaste kvartseket har det i Sverige, framförallt inom industrin, skett stora förändringar av löneandelen (Figur 9). Det återspeglar kostnadskriser med åtföljande devalveringar för att höja vinstandelen och sänka löneandelen. I näringslivet (exklusive finans och fastighetsverksamhet) var löneandelen 68,9 procent 2004 att jämföra med 70,6 procent under 1980-talet. Dvs. en något lägre nivå än genomsnittet men inte lägre än flera enskilda år.

Vi menar att den s.k. *vertikala inkomstfördelningen*, dvs. fördelningen mellan arbete och kapital är ungefär oförändrad. Internationaliseringen har således hittills inte inneburit en lägre löneandel.

**Figur 9 – Löneandel 1980-2005 i näringslivet (exkl. finans- och fastighetsverksamhet), procent.**



Källa: KI.

Det är också viktigt att beakta att även om Indien och Kina inte hade särskilt mycket användbart kapital när de trädde in i världshandeln så ökar kapitalet genom inhemskt sparande i flera av dessa länder snabbt. Till exempel är sparandekvoten i Kina är ungefär 40 procent av BNP. Detta innebär att Kina är i stort sett självförsörjande när det gäller kapital till sina stora investeringar.

## **5.2 Utjämnning av löner mellan länder**

Enligt ekonomisk teori ska på lång sikt internationaliseringen leda till en utjämnning av lönerna så att det blir en "världslön" när handel leder till att skillnaderna i produktivitet mellan länderna utjämnas. Innebär detta att svenska löner behöver sänkas?

Förändringar i de relativa lönekostnaderna mellan länder kan ske genom att de nominella lönerna växer i olika takt och att växelkurserna justeras. Reallönen återspeglar köpkraft och skillnad i köpkraften i olika länder skall återspeglas i växelkursen, alltså värdet på ett lands valuta relativt andra valutor. Med reallön avses lönen efter förändringar i priserna. Reallönen skall, om löneandelen är oförändrad, motsvara ökningen av produktiviteten i ekonomin.

Låt oss först tänka på frågeställningen om lönerna i lågkostnadsländer (L) och högkostnadsländer (H) utifrån teorin om köpkraftsparitet. Med det avses att en valutaenhet skall

kunna köpa samma kvantitet och kvalitet av en vara i olika länder. Växelkursen skall anpassas så att den återspeglar köpkraftsparitet, dvs. samma pris för varan i alla länder. En Big-Mac hamburgare skall kosta lika mycket i alla länder om produktiviteten är densamma i alla länder. Om en Big Mac kostar 28 kr i Sverige och fyra dollar i USA så bör dollarn vara värd 7 kronor.

Låt oss anta att både L och H tillverkar samma vara. Varans pris skall med antagande om att det är en mycket låg handelsfriktion, vara densamma i L som i H. Om produktivitet i tillverkningen av varan är densamma så skall ersättningen till arbetet vara densamma. Alltså samma lön uppstår i de olika länderna när arbetskraften tillverkar samma vara med samma produktivitet. Det är således produktiviteten som bestämmer lönerelationen mellan L och H och inte antalet i arbetskraften i olika länder.

Det blir än mer tydligt i nästa exempel. Säg att L producerar textilier och H maskiner. Länderna handlar med dessa varor. Skillnaden i prisutvecklingen mellan ländernas export kallas för bytesvillkor. Om L ökar produktionen av textilier så kommer det ökade utbudet av textilier försämma bytesvillkoren för L. Om L däremot börjar producera maskiner för världsmarknaden och konkurrerar med H med samma produkter så uppstår ett pristryck nedåt på dessa varor. Det kan leda till att Hs bytesvillkor försämras.

Om H producerar samma varor som L så är det rimligt att priserna för dessa är desamma och att därmed också att ersättningen till arbetskraften blir densamma. I detta fall så har inte H några komparativa fördelar i tillverkningen av maskiner. Då kommer också faktorpriserna eller ersättningen till arbetet att vara densamma i L och i H. Men i normalfallet så har de mer utvecklade länderna en specialisering som innebär att de inte tillverkar samma varor som L. Om L börjar producera samma varor som H och H inte kan finna nya varor att tillverka så kommer reallönerna i H att minska. Reallönernas utveckling i industriländerna kommer huvudsakligen att bestämmas av i vilken takt produktionen skiftar till produkter med högre förädlingsgrad.

Hur har då bytesförhållandena mellan de industrialiserade länderna och Asiens utvecklingsländer utvecklats över tiden? Tabell 2 visar utvecklingen av bytesförhållandet mellan industriländer och Asiens utvecklingsländer under två perioder den senaste 20 åren. Från att ha haft en förbättring av bytesvillkoren under den första perioden har industriländerna från mitten av 1990-talet haft en måttlig försvagning av bytesvillkoren. Asiens utvecklingsländer haft en svagare utveckling av bytesförhållandens, särskilt sedan 1996. Två decenniers utveckling som sammanfaller med perioden för Indiens och Kinas snabba exportökning visar alltså inte en påtaglig försämring av bytesvillkoren för industriländerna.

**Tabell 2 – Årliga förändringar av bytesförhållanden (term of trade), procent.**

	1986-1995	1996-2005
Industriländer	0,8	-0,1
Asiens utvecklingsländer	-0,4	-1,1

Källa: Krugman och Obstfeld (2006).



Det krävs mycket kraftiga försämringar av bytesvillkoren för att reallönerna i Sverige skall minska. Det beror på att Sveriges ekonomi, både hemmamarkandssektorn och exportsektorn har en god produktivitet utveckling. Det krävs enligt Bigsten och Holmlund (2006) en försämring av bytesvillkoren med 5 procent per år för att reallönetillväxten helt skall upphöra om samtidigt produktiviteten ökar med 2 procent per år. Det följer av att importen bara är en del av ekonomin.

Konjunkturinstitutet (2005b) prognostiserar att de svenska bytesvillkoren kommer att försämrats med 0,2 procent per år de närmsta 15 åren. Det är naturligtvis en osäker prognos men det motsvarar den försämring av bytesvillkoren som industriländerna haft under perioden 1996-2005. Bigsten och Holmlund (2006) menar att utvecklingen av oljepriserna är ett större hot för reallönerna i högkostnadsländerna än Kinas expansion.

Lönerna i Indien och Kina ökar betydligt mer än i Sverige. I den indiska IT-sektorn ökar lönekostnaderna med 15 procent om året (Trefler 2005) och från 1995 till 2002 ökade, enligt ILO, reallönerna i den kinesiska tillverkningsindustrin med 100 procent.

Av många utpekats Indien och Kina som hot mot välståndet i de industrialiserade länderna. Det är i denna diskussion viktigt att komma ihåg Japans utveckling under efterkrigstiden. Under en lång period var det Japans uppgång som oroade många i USA och EU. 1959 hade Japan en välutbildad arbetskraft vars löner var ungefär 10 procent av de amerikanska och som var ungefär  $\frac{3}{4}$  av USA:s antal (Trefler 2005). Ändå tog inte Japan över produktionen av alla varor. Detta beror på att när länder är framgångsrika så anpassas löner och växelkursen uppåt. Som genomsnitt har löneutjämningen varit mellan 1-2 procent per år mellan länderna i Västeuropa.

**Slutsats:** Vi menar att det kommer att ske en faktorprisutjämning så att lönerna i nya industriländerna växer ikapp de gamla. Alla länder kommer dock inte att få denna utveckling. Utjämningen mellan länderna kommer sannolikt att sträcks ut över flera decennier. Vi ifrågasätter dock om internationaliseringen kommer att leda till fallande reallöner i Sverige. Det krävs mycket omfattande försvagning av bytesvillkoren för att detta skall bli fallet. Hur det går beror dock på hur väl Sverige lyckas med att struktur- omvandling näringslivet mot mer utvecklade produkter. Att bibehålla en god produktivitet utveckling är nyckeln för fortsatt god reallönetillväxt i Sverige.

## **6 Påstående 5: Kina kommer att över vår produktion av avancerade varor**

Kina är världens befolkningsrikaste land och numera världens tredje största ekonomi. Enligt en prognos från världsbanken kommer Kinas ekonomi att växa förbi Japans år 2020 och USA:s år 2050. Kinas ekonomiska utveckling har varit anmärkningsvärd men Kina är fortfarande ett relativt fattigt land med en genomsnittlig BNP per capita nivå som ligger ungefär på en tiondel av den svenska.

Länders handel med varandra styrs av i vilka produkter de har komparativa fördelar, dvs. för vilka varor de är relativt konkurrenskraftiga gentemot andra länder. Idag har Sverige

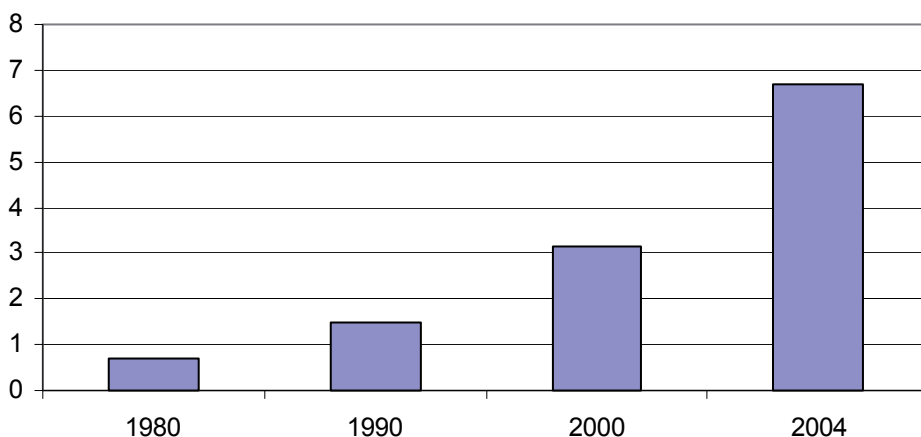
en absolut fördel i produktionen av de flesta produkter jämfört med Kina och komparativa fördelar i kapital- och kunskapsintensiv produktion. Kommer detta att förändras i framtiden så att istället Kina har absoluta fördelar i produktionen av de flesta produkter och komparativa fördelar i produktionen av kunskapsintensiv produktion.

Freeman (2004) menar att de rika länderna kan förlora på att Indien och Kina förbättrar sin konkurrenskraft för avancerade varor. Detta innebär inte att de rika länderna skulle klara sig bättre utan handel men att de skulle komma bättre ut om Indien och Kina inte förbättrade sin konkurrenskraft. Detta sker genom att länder med lägre löner tar över de marknader som högkostnadsländerna tidigare varit specialiserade på. Därigenom måste högkostnadsländerna sänka sina kostnader, utveckla nya produkter eller öka produktiviteten i en högre takt än idag.

Det är ingen slump att Sverige har en komparativ fördel av att producera magsårsmedicin jämfört med skor och att det motsatta förhållandet råder i Kina. Det är främst produktionsresurserna som avgör vilka komparativa fördelar ett land har. Sverige har relativt gott om kapital och kan därför producera kapitalintensiva varor kostnadseffektivt jämfört med arbetsintensiva varor.

Idag är Sverige specialiserat på produkter med högt kunskapsinnehåll medan lågkostnadsländer är specialiserade på produkter med lågt kunskapsinnehåll. Kommer det vara så även i framtiden? En syn är att dagens lågkostnadsländer snabbt kommer att öka kunskapsinnehållet i sin export. Tecken på detta är att dessa länders produktion av högteknologivaror stiger, antalet vetenskapliga uppsatser från Asien ökar, antalet forskningscenter har ökat och antalet högskoleutbildade stiger (Freeman 2004). När det gäller vetenskapliga publikationer per land hade 1994 till 1998 Kina 13:e plats för att år 2003 avancera till 6:e plats (Schwaag Serger och Widman 2005). Kinas andel av världsexporten av högförädlade varor är fortfarande relativt låg men växande (Figur 10).

**Figur 10 – Andelen av världsexporten av maskiner, transportmedel och kemikalier som exporteras från Kina och Hongkong (återexport exkluderad).**



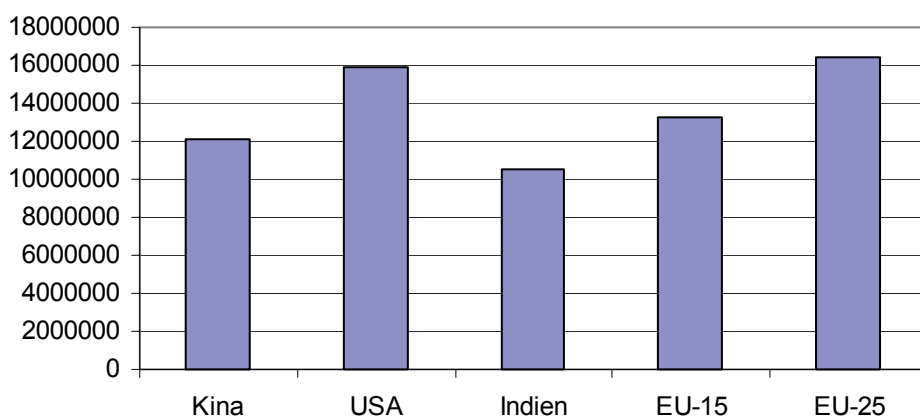
Källa: WTO samt egna beräkningar.

De som vill tona ner kraften i internationaliseringen pekar på den låga andelen av BNP i dessa ekonomier som används till utbildning och det låga antalet genomsnittliga utbildningsår. I utvecklingsländerna har antalet skolår ökat mellan 1960 och 2000 från 2,0 år till 5,1 år (Barro och Jong 2000). Antalet skolår i de utvecklade länderna ökade samma period från 7,0 till 9,8 skolår.

Freeman (2004) menar dock att man inte bara skall se till andelen högutbildade relativt västvärlden utan till antalet utbildade. Antalet studenter i högskoleutbildning är av ungefär samma storleksordning i Kina, Indien, USA och EU-25 (Figur 11). 1975 producerade Kina nästan inga doktorer i naturvetenskap. År 2003 utexaminerades 13 000 doktorer, varav uppskattningsvis ca 70 % i naturvetenskap. Mellan 1995 och 2003, ökade antalet som började på doktorandprogram sexfaldigt, från 8 139 till 48 740. Men denna tillväxt kommer Kina att år 2010 producera fler doktorer inom naturvetenskap än USA. Det har skett en mångdubbling av asiatiska studenter vid doktorandprogrammen i USA, andelen från de stora EU-länderna som går dessa kurser ökar också men ökningen är mycket större från de asiatiska länderna.

Detta innebär enligt Freeman att det försprång som de rika länderna har i utbildning kan ätas upp relativt snabbt. Det viktiga är då antalet och inte andelen högutbildade. Freeman kallar detta för ”human resource leapfrogging”.

**Figur 11 – Antal i eftergymnasial utbildning, 2001-2002.**



Källa: UNESCO.

Det finns argument för att Indiens och Kinas utveckling kommer att vara utsträckt över en mycket lång tid. Ett rimligt skäl till varför det kommer att gå långsamt för Indien och Kina att kliva upp i förädlingskedjan är att institutionerna har en stark samvariation med BNP per capita. Det är inte bara ökat utbud av arbetskraft som behövs utan också framväxt av institutioner som gynnar FOU samt avancerad produktion (Trefler, 2005 samt Schwaag Serger och Widman 2005):

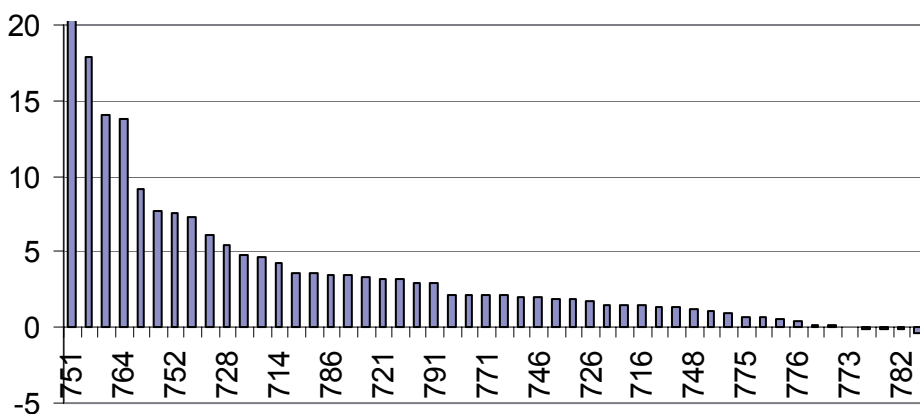
1. Kina och Indien har en mycket hög andel statsägda företag och inte helt ärliga offentliga tjänstemän.
2. De har svaga finansiella system som leder till underfinansierade företag.
3. Kina har ett socialt trygghetsnät som leder till inflexibilitet på arbetsmarknaden.

4. Båda länderna har en avsaknad av fungerande upphovsrätt.
5. Ett enpartisystem i Kina och en allians mellan byråkrater och politiker i Indien till förfång för lokala entreprenörer.
6. Äganderättigheter som är så viktiga för västerländsk kapitalism är svagt utvecklade i framför allt Kina.
7. Kina har ett svagt finansiellt system med hög förekomst av dåliga lån.
8. Växande spänningar mellan stad och land i Kina kan leda till konflikter.

Ett sätt att bedöma huruvida Kina snart kommer att ta över Sveriges marknadsandelar för avancerade varor är att studera korrelationen, dvs. samvariationen, i de två ländernas export. Forslid och Leamer (2006) finner för 1999 en korrelation, mellan Sveriges och Kinas export, på 50 procent på EU-marknaden och 40 procent på USA-marknaden. Forslids och Leamers undersökning är gjord på en relativt hög aggregeringsnivå. Det innebär att det kan finnas större skillnader mellan Kinas och Sveriges specialisering än vad denna relativt grova indelning visar. I Andersson och Kainelainen (2006) har vi därför studerat EMU-ländernas import från Kina och Sverige på en mindre aggregerad nivå. Vi finner för 600 olika produktgrupper i varugruppen maskiner och transportmedel en betydligt lägre korrelationskoefficient (18) mellan Sveriges och Kinas export än vad Forslid och Leamer fann. Jämfört med 1995-års siffra på 5 procent har det skett en kraftig ökning av korrelationen.

Ett annat sätt att studera olika länders export är att titta på värdet i respektive produktgrupp. Med hjälp av Eurostats handelsstatistik går det att få fram siffror över dels värdet och dels vikten i olika produktgrupper. Därigenom går det att ta fram värdet per exporterat kilo. Detta kan användas som ett grovt mått på förädlingsgraden i olika produkter som exporteras. Vi har gjort denna beräkning för Sveriges respektive Kinas export till EMU-området 2005 för varor inom SITC-grupp 7 (maskiner och transportmedel). Vi har använt 3-siffer nivån, vilket ger totalt 52 olika varugrupper. Värdet per exporterat kilo är högre för Sverige än Kina i alla utom fyra varugrupper (Figur 12). Det innebär att Sveriges export av maskiner till EMU förefaller ha ett betydligt högre styckepris än Kinas dito.

**Figur 12 – Skillnad i pris per exporterat kilo för Sveriges och Kinas export till EMU-området, 2005, gånger skillnad.**



För att sammanfatta så har korrelationen mellan Sverige och Kinas export till EMU-området ökat över tiden. Det innebär att Kina allt mer konkurrerar på samma produkter som Sverige. Därigenom kan konkurrensen från lågkostnadsländer sägas ha ökat. Nivån på denna konkurrens är dock fortfarande oklar. Det mesta tyder på att Sveriges främsta konkurrentländer för de allra flesta produkter är andra högkostnadsländer. Det finns därmed ingen uppenbar risk för att Sverige inom en snar framtid ska tappa sin konkurrenskraft. På lång sikt krävs dock fortsatta innovationer av produkter och produktionsmetoder för att upprätthålla konkurrenskraften.

**Slutsats:** Indiens och Kinas ekonomiska utveckling de senaste 15 åren är remarkabel men Sverige är fortfarande ett betydligt rikare land. För att vara ledande när det gäller kunskapsintensiv produktion krävs ett utbildningssystem och institutioner som skapar kreativitet och dynamik. Det är idag svårt att se hur Indien och Kina snabbt skulle kunna passera Sverige och få komparativa fördelar i kunskapsintensiv produktion. Den snabba expansionen av utbildningsväsendena i dessa länder innebär dock att det inte kan ses som omöjligt.

Det är fortfarande stora skillnader i specialisering mellan ekonomierna. Men om lågkostnadsländerna snabbt kan förflytta sig till produkter som de rika länderna idag producerar så blir vinsterna av handel inte lika stora för de rika länderna. Vår stora farhåga är att internationaliseringen tycks ske språngartat pådrivet av den teknologiska utvecklingen.

## **7 Påstående 6: Effekterna av internationaliseringen är determinerade.**

Att stora delar av världens länder blir allt mer beroende av varandra är ett oomtvistat faktum. Frågan är dock vilka konsekvenser som detta får. Innebär det ökade beroendet att de enskilda ländernas utrymme att själva välja politik kraftigt minskar?

Vi menar att tre krafter samtidigt påverkar utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden (Figur 13):

1. Den mest tydliga är introduktionen av informations- och kommunikationsteknologi som utan överdrift kraftfullt förändrat både hem- och arbetsliv. För drygt ett decennium sedan var det få som hade mobiltelefon nu är det få som inte har det. Att teknik kraftigt påverkar arbetsmarknaden är inte något historiskt sett nytt.
2. Den andra drivkraften för strukturomvandlingen är internationaliseringen.
3. Den tredje är nya institutioner, framför allt ny ekonomisk politik. Med institutioner avses exempelvis lagar, kollektivavtal, utbildningsväsendet och det politiska systemet.

Figur 13 – Vad styr utvecklingen på arbetsmarknaden?

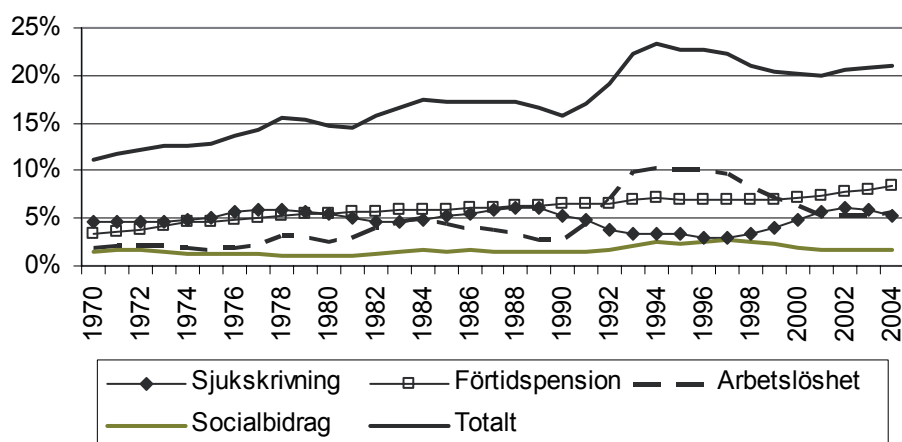


Påverkan från internationalisering och teknisk utveckling hänger i mångt och mycket samman genom att de förstärker varandra. Vi menar att båda dessa krafter haft en betydande omfattning. Informationsteknologin är spridd till alla i-länder och lågkostnads-länders andel av importen större än tidigare i alla länder. Självklart påverkar detta länder som Sverige.

Den ökande andelen av befolkningen i arbetsför ålder som inte deltar i produktionen på grund av ohälsa och arbetslöshet är en stark indikation på att något har förändrats i Sverige idag jämfört med för 15 år sedan (Figur 14). Det innebär att den omvandling som sker idag inte nödvändigtvis syns som nedläggning av branscher eller företag men i att en stor grupp inte klarar arbetsmarknadens krav.

De svårigheter som individerna möter i strukturomvandlingen är större än tidigare visas av att antalet nyanmälda lediga platser i förhållande till antalet varslade efter 1990-tals krisen är ungefär hälften av vad de var under 1970- och 1980-talet. Det finns därmed hälften så många jobb att söka för den som förlorar sitt arbete nu jämfört med under 1980-talet. Den ökade konkurrensen om jobben bör innebära att arbetsgivarnas krav på arbetskraften också ökar. Men arbetslösheten behöver inte primärt orsakats av teknik och internationalisering.

**Figur 14 – Andelen folkbokförda i Sverige (20-64 år) med viss offentlig försörjning, 1970-2004, helårsekvivalenter.**



Källa: Socialförsäkringsutredningen.

Vi ifrågasätter dock hur determinerad (ödesbestämd) utvecklingen är. De nationella institutionerna påverkar i allra högsta grad utfallet i form av inkomstspridning och sysselsättning. Utfallet varierar beroende på ländernas institutioner. Det innebär att länder genom att arbeta med att förbättra institutionerna kan dra fördelar av ny teknik eller internationalisering.

När det gäller Sverige så är den varningssignal vi ser inte relaterad till löneutvecklingen utan till svårigheten att nå en tillräckligt hög sysselsättningsgrad. Utmaningen ökar till följd av den ökade medellivslängden, vilket kräver att den aktiva befolkningen under en längre del av sitt liv ska klara omställningarna. De sociala institutionerna som socialförsäkringar och arbetsmarknadspolitik samt inte minst den ekonomiska politiken har haft svårigheter att anpassa sig till förändringarna till följd av teknisk utveckling och internationalisering. Det visas av den historiskt låga inflationen och låga sysselsättningsgraden.

Sedan slutet av 1980-talet har efterkrigstidens keynesianska institutioner och regelverk avlösts av styrning mot låg inflation med oberoende centralbanker, EMU samt ett finanspolitiskt regelverk som syftar till balanserade budgetar. Samtidigt har löntagarnas styrka minskat, vilket visas i fallande facklig organisationsgrad.

**Slutsats:** Vi tror att Sverige fortfarande har betydande möjligheter att självt välja sin framtid. Internationaliseringen påverkar Sverige men avgör inte hur utvecklingen ska bli.

## 8 Avslutning

Vi menar att mycket av den svenska debatten om internationaliseringen bygger på dåligt underlag. Det finns å ena sidan en obefogad oro för globaliseringen och å andra sidan för mycket konsensus om vad internationaliseringen innebär. Givetvis gör vi inte anspråk på

att ha alla svar på de svåra frågor som internationaliseringen ger upphov till men vi vill peka på den bristande grund som många analyser bygger på.

Vi anser att internationaliseringen hittills inte varit en så stark kraft att den helt förändrat villkoren på den svenska arbetsmarknaden. Allt talar dock för att dess påverkan på den svenska arbetsmarknaden över tiden kommer att öka. Sverige måste därför förbereda sig för att hantera internationaliseringen. De åtgärder som görs måste dock vara väl genomtänkta och långsiktiga. Reformarbetet får inte präglas av okunskap och överdriven oro.

Det har av många rests krav på en särskilt globaliseringskommission som ska få i uppdrag att förbereda Sverige för globaliseringens utmaningar. Om det tillsätts en sådan är det viktigt att dennas förslag baseras på fakta om utvecklingen och inte på de omedelbara intrycken från resor i Indien och Kina. Det finns en betydande risk för att en globaliseringskommission används för att få igenom diverse hjärtefrågor som inte nödvändigtvis har särskilt mycket med internationaliseringen att göra. Det handlar då om att tillsätta 2000-talets svar på Lindbeck-utredning.

Välfärdstater med starka arbetsmarknadsinstitutioner har flera politikval:

1. Sätta upp mer eller mindre täta barriärer. Dessa barriärer skulle förhindra helt fri rörlighet för medborgare utanför EU:s gränser samt regler som förhindrar tjänstehandel.
2. Kompensera de som inte klarar strukturomvandlingen som följer av ny teknik och internationalisering via de offentliga ersättningssystemen.
3. Öka förmågan till omställning genom grundläggande utbildning med en hög och jämn lägstnivå för kunskaperna samt aktiv arbetsmarknadspolitik. Kostnader för lönesubventioner är sett ur samhällsekonomisk effektivitet vida överlägsna kostnaderna för ersättningar för sjuka och arbetslösa.
4. En innovationspolitik med effektiva marknader som gynnar fungerande omstruktureringar och ökat utbud av forskning och utbildning.

Vi menar att alternativ 1 och 2 varken är önskvärda eller möjliga. Sverige måste vara ett öppet land som satsat på att höja kunskapsnivån i produktionen och kan inte acceptera färre sysselsatta än idag. Målsättningen måste vara att i framtiden ha en högre andel av befolkningen sysselsatta och att de är sysselsatta i verksamheter som ger högre löner än idag.

Sammantaget så har internationaliseringen välfärdseffekter genom ökade reallöner för löntagarna, de kan handla billigare kläder och elektronikprodukter, men ett ökat omvandlingstryck hotar också stabiliteten i sysselsättningen. Det finns minst tre förutsättningar för en lyckad omvandling:

1. Att löntagare kan behålla eller öka sin personliga produktivitet eller byta till annan sysselsättning med samma eller högre lön.
2. Att Riksbanken "ser" de lägre importpriserna och anpassar efterfrågan i ekonomin så att det finns jobb att söka.



3. Att företagen har innovationer så att de kan skifta produktionen till verksamheter med högre produktivitet. Det kan ske genom ett byte till nya produktområden eller genom kapitalfördjupning, dvs. ökad mekanisering och mindre insats av arbetskraft i produktionen.

## Källförteckning

Andersson, D och A Kainelainen (2006), ”Internationalisering och teknik – effekter för arbete och löner”, LO-rapport.

Barro, R och J-W Lee (2000), “International Data on educational Attainment – Updates and Implications, Working paper, Harvard University.

Bigsten, A och B Holmlund (2006), “Överdrivna farhågor om hotet från Kina”, Ekonomisk Debatt, årgång 34, nummer 2, s.68-73.

Edvinsson, R (2005), *Growth, Accumulation, Crisis: With New Macroeconomic Data for Sweden 1800-2000*. Almqvist & Wiksell International.

Ekhholm, K (2006), *Ordning och reda om outsourcing – Hur påverkar globaliseringen svensk ekonomi?*, SNS förlag.

ERM, database, <http://www.emcc.eurofound.eu.int/erm/index.php?template=home>, 060415.

Forslid, R och E Leamer (2006), ”Globaliseringen och Europaintegrationen – effekter på produktion och löner i Sverige”, *Att reformera välfärdsstaten – Amerikanskt perspektiv på den svenska modellen*, red. Freeman, Swedenborg och Topel, SNS-förlag.

Freeman, R (2004), ”Labor Goes Global: The Effects of Globalization on Workers Around the World”, Roco C. and Marion S. Siciliano Forum, University of Utah.

Gartell, M, A-C Jans och H Persson (2006), “The Reallocation of Labor and the Importance of Education and Age – a study on Swedish Linked Employer-Employee Data 1986-2002”, Working Paper.

Konjunkturinstitutet (2005a), *Lönebildningsrapport 2005*.

Konjunkturinstitutet (2005b), *Produktivitet och löner till 2015*, Specialstudie nummer 6.

Mattila, L och A-C Strandell (2006), “Att definiera och mäta flytt av produktion”, rapport A2006:005, ITPS.

OECD (2005), *Trade and Structural Adjustment – Embracing Globalisation*, OECD.

Persson, M och M Radetzki (2006), “Kina, Sverige och globaliseringen”, Ekonomisk Debatt, årgång 34, nr. 1, s.5-16.

Schwaag Serger, S och E Widman (2005), *Konkurrensen från Kina – möjligheter och utmaningar för Sverige*, A2005:19, ITPS.

Trefler, D (2005), "Offshoring: Threats and Opportunities", *Paper prepared for the Brookings Trade Forum 2005*.

Wallen, F och S Fölster (2005), "Utflyttnings konsekvenser", Svenskt näringsliv.



Rapporten beställs från LO-distribution:  
lo@strombergdistribution.se  
026-24 90 26

Juni 2006  
ISBN 91-566-2284-8  
**www.lo.se**